

УДК 911.3

Зуб Яна Олександрівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

e-mail: yana_zub@mail.ru

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

*РОЛЬ ЗМІ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ У
МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ*

Метою статті є розкриття проблеми впливу ЗМІ на політичні події та міжнародні відносини, дослідження аспектів виникнення та особливостей розвитку інформаційних війн та можливих шляхів їх розрядки.

Методика даного дослідження полягає у використанні певного набору прийомів та методів – літературного, картографічного, порівняльного, історичного методів. У ході дослідження було проаналізовано ряд наукових публікацій, що стосуються проблем формування інформаційного простору та зростання ролі інформації і впливу її носіїв на перебіг світових політичних процесів. Також здійснено аналіз та порівняння певних подій політичного характеру, визначено їх суть у контексті процесів інформатизації суспільства. Для наочності у статтю включені картографічні та схематичні матеріали.

Результати. У статті розкрито роль ЗМІ у контексті глобалізації інформаційного простору, проведено аналіз основних функцій та напрямів діяльності мас-медіа як актора міжнародних відносин. Також висвітлено роль соціальних мереж у сучасних конфліктах, зокрема роль інтернет-ресурсів у подіях «арабської весни». Проведено дослідження суті поняття «інформаційна війна» та значення ЗМІ у ході військових конфліктів, у тому числі, у контексті останніх революційних та військових подій в Україні. Як результат, запропоновано заходи щодо зміцнення інформаційної безпеки України та захисту її інформаційного простору.

Наукова новизна дослідження полягає у розкритті ролі мас-медіа як політичного гравця, зокрема в ході подій в Україні у 2014 році, коли формується новий тип протистояння – інформаційна війна.

Практичне значення. Дослідження процесів, що існують в глобальному інформаційному просторі, особливою мірою у просторово-часовому відношенні, дозволяє виявити основних акторів на сучасній політичній арені та виявляє можливість прогнозування та здійснення впливу на перебіг політичних подій, зокрема військових конфліктів. Важливе значення це має також і для України в сучасних умовах інформаційної боротьби.

Ключові слова: засоби масової інформації, глобальний інформаційний простір, інфосфера, інформаційне суспільство, свобода преси, інформаційна війна, інформаційна безпека, цифровий розрив.

УДК 911.3

Зуб Яна Александровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка,
г. Киев, Украина
e-mail: yana_zub@mail.ru

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук,
професор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

РОЛЬ СМИ И ГЛОБАЛЬНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СЕТЕЙ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ

Целью статьи является раскрытие проблемы влияния СМИ на политические события и международные отношения, исследования аспектов возникновения и особенностей развития информационных войн и возможных путей их разрядки.

Методика данного исследования заключается в использовании определенного набора приемов и методов - литературного, картографического, сравнительного, исторического методов. В ходе исследования были проанализированы ряд научных публикаций, касающихся проблем формирования информационного пространства и

возрастания роли информации и влияния ее носителей на ход мировых политических процессов. Также осуществлен анализ и сравнение определенных событий политического характера, определены их суть в контексте процессов информатизации общества. Для наглядности в статью включены картографические и схематические материалы.

Результаты. В статье раскрыта роль СМИ в контексте глобализации информационного пространства, проведен анализ основных функций и направлений деятельности масс-медиа как актера международных отношений. Также освещены роль социальных сетей в современных конфликтах, в частности роль интернет-ресурсов в событиях «арабской весны». Проведено исследование сущности понятия «информационная война» и значение СМИ в ходе военных конфликтов, в том числе, в контексте последних революционных и военных событий в Украине. Как результат, предложены меры по укреплению информационной безопасности Украины и защиты ее информационного пространства.

Научная новизна исследования заключается в раскрытии роли СМИ как политического игрока, в частности в ходе событий в Украине в 2014 году, когда формируется новый тип противостояния - информационная война.

Практическое значение. Исследование процессов, существующих в глобальном информационном пространстве позволяет выявить основных актеров на современной политической арене и оказывает возможность прогнозирования и оказания влияния на ход политических событий, в том числе военных конфликтов. Важное значение это имеет и для Украины в современных условиях информационной борьбы.

Ключевые слова: средства массовой информации, глобальное информационное пространство, инфосфера, информационное общество, свобода прессы, информационная война, информационная безопасность, цифровой разрыв.

UDC 911.3

Zub Yana Oleksandrivna

Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine
e-mail: yana_zub@mail.ru

Smirnov Igor Georgijovych,
doctor of sciences (geography), professor

Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

THE ROLE OF MASS MEDIA AND GLOBAL INTERNATIONAL NETWORKS IN THE INTERNATIONAL POLITICS

Purpose of this article is to outline the impact of the media on political events and international relations, to research aspects and features of the emergence of information warfare and possible ways of it discharge.

Methods. In this study were used literary, cartographic, comparative, historical methods. The research analyzed the number of scientific publications relating to the problems of forming an information space and the increasing role of information and the impact of media on the course of world political processes. For descriptive reasons article included cartographic and schematic materials.

Results. The article analyses the role of media in the context of globalization of the information space, the main functions and activities of the mass media as an actor of international relations. The article highlights the role of social networks in today's conflicts, including the role of online resources in the "Arab Spring". The article includes the research

of the concept of "information warfare" and the importance of the media in the course of military conflicts, in particular in the context of recent revolutionary and military events in Ukraine. As a result, it was suggested measures to strengthen information security and protection of Ukraine's information space.

Scientific novelty of research consists in disclosure of a role of mass media as political player, in particular during events in Ukraine in 2014 when the new type of opposition - information war is formed.

The practical significance. Research of the processes existing in global information space allows to reveal the main actors in modern political arena and renders possibility of forecasting and regulation of the course of political events, including the military conflicts. It is important also for Ukraine in modern conditions of information warfare.

Keywords: media, global information space, infosphere, information society, freedom of press, information warfare, information security, the digital divide.

Постановка наукової проблеми. У світлі останніх політичних подій як у світі, так і в Україні, бурхливо зростає роль сучасних мас-медіа та інформаційних мереж у міжнародних відносинах. ЗМІ виконують роль організатора інформаційних потоків. Цьому сприяє можливість миттєвої передачі інформації на великі відстані масовій аудиторії. Відповідно ЗМІ можуть здійснювати вплив на прийняття політичних рішень, зокрема у випадку військових конфліктів. Сьогодні все більш актуальним виступає поняття «інформаційного протистояння» або «інформаційної війни», що відводять на другий план традиційні форми збройних конфліктів за рахунок психологічного тиску та маніпулювання суспільною свідомістю шляхом застосування мас-медіа. У такій ситуації у 2014 році опинилася і Україна.

Літературні джерела та публікації з теми статті в основному охоплюють дослідження ролі мас-медіа у контексті сучасних політичних подій, ці роботи належать таким вченим, як Балусєв Д. Г. [1], Белянцев А. Є. [2], Мешкова Т. А. [3], Фокіна В. В. [7] та ін. При написанні статті також був здійснений аналіз провідних інформаційних носіїв – CNN, BBC, Euronews, Washington Post тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість науковців у своїх працях акцентує увагу на проблемі впливу мас-медіа та глобальних інформаційних мереж на перебіг політичних процесів, однак недостатньо розкритими є питання щодо можливості регулювання такого впливу. Гостро постає дана проблематика для України в умовах інформаційної війни, що потребує глибокого аналізу та дослідження можливих шляхів врегулювання ситуації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття проблеми зростання ролі мас-медіа як нового політичного гравця у міжнародних відносинах, дослідження аспектів виникнення та особливостей розвитку інформаційних війн та можливих шляхів їх розрядки.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація інформаційних процесів і всеосяжність інформаційних потоків, стрімкий розвиток і збільшення обсягів впливу аудиторій телекомунікаційних мереж ознаменували собою

кінець ХХ ст. З початку 60-их рр. ХХ ст. відбувається вдосконалення засобів і каналів передачі інформації, створення розподілених комп'ютерних мереж, електронних баз даних, що призвело до виникнення глобального інформаційного простору (ГІП) як інфраструктури сучасного постіндустріального світу. Виникнення такого інформаційного простору радикально змінює усі сфери життя в планетарному масштабі і формує так зване інформаційне суспільство.

У таких умовах на світовій арені все більшу роль починають відігравати нетрадиційні актори (ТНК, ЗМІ, неурядові організації, терористичні мережі тощо), які використовують усі можливі переваги інформаційних комунікацій та здійснюють все зростаючий вплив на політичні тенденції світового розвитку.

Одним з найвагоміших важелів, що формують політичну картину світу на сьогодні стають мас-медіа. Цьому сприяє можливість миттєвої передачі інформації на великі відстані масовій аудиторії, що розосереджена в глобальному просторі. Недарма ЗМІ називають «четвертою владою», оскільки вони здатні на широкомасштабне поширення інформації та вплив на життя людей завдяки цій інформації. Роль ЗМІ зростає у розрахунку на те, що зростає цінність інформації та знань, а світове суспільство досить бурхливо трансформується у «суспільство знань».

Сучасні ЗМІ не обмежуються локальним або національним простором і аудиторіями, виступаючи в якості акторів сучасного світу. CNN, BBC, Al-Jazeera, Euronews є не тільки інструментами впливу провідних країн світу, а й справляють істотний вплив на світову громадську думку, національну політику і світову політику. Найбільш впливовими постачальниками інформації сьогодні є Washington Post, Bloomberg, Reuters, BBC, New York Times, Dow Jones & Co і багато інших видань (табл.1). Новини цих компаній широко поширюються в усьому світі.

Табл. 1.

Провідні постачальники новинної інформації [4]

<i>Інформаційні ресурси Інтернету</i>			
<i>Інформаційні агентства</i>	<i>Телемережі новин</i>	<i>Радіослужби</i>	<i>Міжнародні видання</i>
Reuters (Велика Британія)	CNN (США)	BBC World Service (Велика Британія)	Financial Times (Велика Британія)
Associated Press (США)	BBC World (Велика Британія)	Voice of America (США)	International Herald Tribune (США)
France Press (Франція)	Euronews (ЄС)	Deutsche Welle (ФРН)	USA Today
Bloomberg (США)	Bloomberg TV (США)	France International (Франція)	Wall Street Journal (США)
DPA (ФРН)	Sky News (США)	Liberty (Велика Британія)	Time (США)
	Deutsche Welle (ФРН)	Free Europe	Newsweek (США)
	Al-Jazeera (Катар)	Free Asia	Economist (Велика

Як суб'єкт світової політики ЗМІ можуть виконувати наступні функції:

- інформування внутрішньої і зовнішньої громадськості;
- маніпулювання і переконання громадян (формування стереотипів, поширення ідеології, у деяких випадках зміна свідомості і формування образу «ворога» в особі представників іншої держави або етносу, психологічний вплив на громадян інших країн);
- соціалізація і виховання населення (впровадження етнокультурних зразків поведінки, формування соціальної, національної і класової ідентичності);
- контроль за урядом, його рішеннями і діями;
- мобілізація населення для вирішення суспільно значущих проблем;
- прогнозування і передбачення політичних дій влади, в тому числі їх ініціювання та корекція [7].

Існує кілька основних способів подачі інформації, за допомогою застосування яких ЗМІ досягають своєї мети: спотворення реальності; відображення фрагмента дійсності, вирваного з контексту; інтерпретація реальних подій з точки зору певних політичних сил чи груп інтересів; пророкування розвитку подій, передбачення загроз; замовчування фактів [7]. Однак усе різноманіття фактів досить важко висвітлити однаковою мірою, тому інформація часто подається з огляду на мету, яку ставлять перед собою ЗМІ, тим самим виконуючи політичні замовлення провідних світових гравців, поширюючи свої світоглядні стандарти тощо. При цьому відбір політичних подій здійснюється: під впливом інститутів влади, в інтересах опозиції, в інтересах медіакратів (власників ЗМІ), в контексті громадської думки.

Рис. 1. Карта свободи преси у країнах світу [8]

Важливим показником, що оцінює діяльність ЗМІ сьогодні є свобода преси, яка передбачає політичне право поширювати ідеї, думки, інформацію через друковане слово та засоби масової комунікації без обмежень з боку влади й інших чинників. На рис. 1 зображена карта свободи преси у світі станом на 2013 р.[8], розроблена міжнародною неурядовою організацією Freedom House.

Основними критеріями, які беруться до уваги при визначенні рівня свободи преси, є: правове середовище, у якому функціонують ЗМІ, рівень політичного контролю ЗМІ, економічний тиск на зміст, порушення свободи преси у зв'язку із вбивствами журналістів. Відповідно було виділено 3 групи країн: країни з вільною, частково вільною та не вільною пресою. До першої групи країн з вільною пресою увійшли 63 держави (32%), передусім, це постіндустріальні високорозвинені країни світу (США, Канада, Австралія, Японія, країни ЄС тощо). Група країн з частково вільною пресою є найбільшою і включає 70 держав (36%) – країни Латинської Америки, Південно-Східної Європи, частково Африки, Індія та ін., до цієї групи входить також і Україна. Інші 64 країни (32%) характеризуються низьким рівнем свободи преси, передусім, це країни пострадянського простору, Близького Сходу, Східної та Південно-Східної Азії та частково Африки.

За останні десятиліття кардинально зросла роль мережі Інтернет як засобу поширення інформації, який, таким чином, кидає виклик традиційним медіа. Події на Близькому Сході у 2011 році продемонстрували, що Інтернет також став вирішальним середовищем, через яке громадяни можуть мобілізуватися і виступати за політичні, соціальні та економічні реформи.

У сучасному суспільстві роль соціальних мереж неухильно зростає, оскільки однією з головних їх особливостей є інтерактивність і незалежність від владної вертикалі. Актуальність соціальних мереж у політичному житті сьогодні залежить від таких їх особливостей: можливість здійснювати соціальну, політичну та агітаційну діяльність, що містить механізми зворотного зв'язку; можливість оперативно реагувати на запити громадян, що йдуть прямо, через соціальну мережу; здатність впливати на політичні та соціальні процеси в суспільстві; можливість виділяти політичних лідерів; відкритий доступ до соціальних і політичних матеріалів, що знаходяться на сторінках даних інтернет-ресурсів [5].

Ситуація, що мала місце на Близькому Сході у 2011 році та отримала назву «арабська весна» багатьма експертами визначається як інтернет-революція або революція через соціальні мережі. Як вважає Андреас Юнгер, науковець Бамбергського університету (Німеччина), автор «Путівника по Twitter для активістів», роль інтернет-сервісів полягала у тому, що протестуючі використовують канали соціальних медіа для поширення інформації, яка застосовується для внутрішніх організаційних цілей: наприклад, інформація про те, де відбудеться зустріч, чи буде там

поліція, як на дії реагують політики, а також для контакту із зовнішнім середовищем, для інформування зовнішнього світу про природу протесту, про те, як він проходить.

Однак протести були спровоковані не соціальними медіа, а ситуаціями у кожній країні, інтернет-ресурси стали лише інструментом для досягнення цілі. Принципова новизна цього інструменту полягає в тому, що використання соціальних медіа дозволяє протестувальникам самим контролювати відбір фактів та новин, що дає їм можливість протистояти традиційним ЗМІ, що часто фільтрують подібного роду новини і підносять їх під своїм кутом.

Організуючою силою єгипетської революції стали мережа Facebook і мікроблог Twitter. Саме звідти лунали антиурядові гасла і звучали заклики до громадянської непокори. Головна особливість таких соціальних мереж полягає у тому, що якщо головних редакторів усіх ЗМІ країни можна тримати під контролем, то контролювати Facebook або Twitter виявляється майже неможливим.

Інформаційна революція радикальним чином вплинула на хід військового протиборства. У наш час виникнення таких понять як «інформаційна війна», «медіа-агресія», «інформаційна безпека» свідчить не тільки про тісний зв'язок мас-медіа з конфліктними ситуаціями, а й про те, що у збройних конфліктах сучасності боротьба на інформаційному полі не менш важлива, ніж безпосередньо військові дії. У порівнянні з традиційними війнами значимість інформаційної складової військового конфлікту принципово зросла.

Інформаційні війни – технології, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими [6].

Інформаційно-психологічний аспект військового конфлікту стає все більш значущим, тому що в сучасній ситуації цілі війни можуть бути успішно досягнуті і невійськовими методами, в тому числі з використанням всього комплексу ЗМІ і в глобальному масштабі, і конкретно на театрі військових дій.

Домінування в інформаційній сфері є важливим фактором перемоги в сучасному конфлікті. Набуття інформаційної переваги розглядається провідними державами як ефективний і перспективний засіб, що дозволяє домагатися зовнішньо- та внутрішньополітичних цілей в ситуаціях, коли застосування сили неможливо або недоцільно.

Важливим аспектом впливу глобальної інформаційної інфраструктури на освітлення військового конфлікту в ЗМІ є його прозорість з інформаційної точки зору. У сучасній ситуації протиборчі сторони не можуть контролювати інформацію, тому що кожен учасник конфлікту (офіцер, рядовий, кореспондент в зоні бойових дій, дипломат, член гуманітарної організації та ін.) має доступ практично до всіх каналів і

засобів зв'язку – мобільного, супутникового і т.д. Таким чином, мас-медіа значною мірою стали більш незалежними, вільними від військової цензури, що призвело до розширення можливостей впливу на громадську думку.

Характерними особливостями роботи ЗМІ в ході конфлікту є режим реального часу і ефект CNN, з допомогою якого описується вплив ЗМІ на процес прийняття урядових рішень, коли організація прямих трансляцій в період конфлікту впливає на його перебіг і результат [2].

З одного боку, нові технічні можливості дозволяють отримати великий обсяг інформації в реальному часі з великої кількості країн і регіонів, з іншого – з'являється необхідність переробити цю величезну кількість (часто суперечливої і без гарантії достовірності) інформації і стрімко приймати політичні рішення. Крім того, потужна кількість повідомлень в реальному часі в швидкому темпі, в кількох фразах з різними коментарями перешкоджає ясному розумінню конфлікту та його причин, створює додаткові можливості для маніпулювання та дезінформації.

Крім того, далеко не завжди ЗМІ займають незалежну об'єктивну позицію при висвітленні конфлікту. Сучасні технології дозволяють ЗМІ втручатися в хід конфлікту в реальному часі. Фільтруючи інформацію, ґрунтуючись на власній позиції або виконуючи чиєсь замовлення, підтримуючи одну сторону конфлікту, ЗМІ фактично стають його учасником і несуть значну частку відповідальності за його розвиток і результат. Такий вплив ЗМІ на конфліктну ситуацію, на позиції конфліктуючих сторін і на глобальну громадську думку називають ефектом CNN [3].

Ситуація в Україні у 2014 р. більшістю експертів трактується як інформаційна війна з Росією. У ході подій, що відбуваються в Україні, Росія широко використовує засоби масової інформації для маніпулювання та переконання власних громадян та громадян України у незаконності політичних змін, що мають місце у нашій державі, формування образу «ворога» в обличчі «фашистів та націоналістів», які захопили владу, здійснення психологічного впливу на населення та поширення дезінформації, що нерідко стає причиною масових провокацій, поширення упередженої інформації про Україну з метою маніпулювання суспільною свідомістю в Україні та за її межами. Введення російських військ на територію Східної України трактується російськими ЗМІ як прояв національної самосвідомості українських громадян у вигляді бунту проти нової влади та стихійної самооборони. Маніпуляція свідомістю російськомовних громадян України російськими медіа призводить до відчуття першими ущемлення своїх прав, головною мірою у етнічному та мовному аспекті. Відповідно російські ЗМІ прямо чи опосередковано впливають на політичну ситуацію в Україні (неоднозначна роль ЗМІ у проведенні референдуму у АР Крим та появі сепаратистських настроїв на

Сході України) та спонукають як український та російський уряд, так і світову спільноту до певних політичних рішень.

Головним завданням, що стоїть перед Україною в таких умовах, виступає зміцнення інформаційної безпеки, що передбачає визначення механізму протидії негативному інформаційно-психологічному впливу, в тому числі шляхом заборони ретрансляції телевізійних каналів, а також щодо запровадження для іноземних засобів масової інформації системи інформування та захисту журналістів, які працюють у місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних злочинних груп.

Разом з тим, у зв'язку з глобальною інформатизацією світового простору все більше зростає електронно-цифровий розрив (digital divide), тобто виникнення еліти, що володіє необмеженим доступом до інформації та комунікаційних мереж як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, що використовує перевагу володіння базами даних і зв'язком у своїх вузьких групових цілях і здійснює селективний розподіл інформації. У результаті різко зростають можливості маніпулювання громадською думкою, що базуються на різних рівнях доступу окремих людей, соціальних груп, держав тощо до інформації [2].

У ЗМІ на міжнародному рівні цифровий розрив проявляється при висвітленні різних подій в розвинених країнах і країнах третього світу. Наприклад, репортажі про недавню екологічну катастрофу у Японії супроводжувалися використанням всієї можливої технологічної потужності сучасних ЗМІ і прозвучали відповідним чином, надавши певний вплив на світову громадську думку – з одного боку. З іншого боку – масові етнічні заворушення в Африці, що забирають значно більше життів, ніж землетрус і цунамі в Японії, майже не залишили сліду в глобальних ЗМІ і в суспільній свідомості.

На внутрішньодержавному рівні цифровий розрив пов'язаний з проблемою доступу до інформації, можливістю порівнювати інформацію ЗМІ і критично оцінювати її, що в сучасних умовах можливо тільки при певному ступені володіння інформаційними технологіями. Частина населення країни, яка не володіє інформаційними технологіями, виявляється найбільш схильна до впливу ЗМІ, що маніпулюють інформацією в інтересах певних еліт або груп.

Висновки. Таким чином, сучасні ЗМІ, будучи помітними акторами світової політики і діючи в рамках глобальної інфосфери, втягують у комунікаційні відносини окремих людей і цілі співтовариства, державні та приватні організації, економічні, релігійні, культурні інституції. Відповідно роль ЗМІ у світовій політиці сьогодні зводиться до наступного: популяризація політичної влади; просування чи критика урядових ініціатив в області зовнішньої політики; формування іміджу (бренду) держави у світі; виявлення міжнародних проблем і способів їх подолання; згладжування зовнішньополітичних протиріч; підвищення або зниження

стабільності держави (політичного режиму); розпалювання міжнародної ворожнечі та конфліктів шляхом маніпулювання суспільною свідомістю тощо. У зв'язку з глобальним характером інформаційних відносин ЗМІ здійснюють вплив на світову спільноту сьогодні більший, ніж будь-коли раніше, мас-медіа стають потужним інструментом впливу на інститути влади і політичний процес в цілому. Поняття ЗМІ як «четвертої влади» набуває нового змісту. Перспективним напрямком дослідження стає прогнозування перебігу політичних подій у контексті зростаючої ролі цифрової інформації на глобальному просторі, вивчення цифрових розривів та розкриття шляхів щодо їх скорочення, виявлення нових ефективних заходів щодо зміцнення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Балувев Д. Г. Политика в войне постиндустриальной эпохи [Электронный ресурс] // Международные процессы. 2005. Т. 3. № 3 (9). URL: <http://www.intertrends.ru/nineth/002.htm> (дата обращения: 14.09.2011).
2. Белянцев А. Е. Международная безопасность в условиях глобальной информационной революции // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия «История, политология, международные отношения». Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского, 2003. Вып. 1. С. 302-311.
3. Комаровский В. С. Государственная служба и средства массовой информации: курс лекций. Воронеж: Изд-во ВГУ, 2003. 114 с.
4. Мешкова Т. А. Конфликты и войны в условиях глобальной информатизации // Социология современных войн: материалы научного семинара / под ред. П. А. Цыганкова, И. П. Рязанцева. М.: Альфа-М, 2004. С. 82-99.
5. Орлова В. В. Глобальные телесети новостей на информационном рынке // Практическая журналистика / В. В. Орлова. - М.: Изд-во. «РИП-холдинг», 2003.
6. Павленко В. В. Роль современных социальных сетей в социальных и политических технологиях // «Молодежь в постиндустриальном обществе» / В. В. Павленко. – Кемеровский государственный университет. - 2012.
7. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Информационная политика: Навч. посіб. 2-ге вид., стер. — К.: Знання, 2008. — 663 с.
8. Фокина В. В. СМИ как акторы мировой политики // Мировая политика / В. В. Фокина. – 2012. – с. 61 – 65.
9. Freedom House [электронный ресурс] – Режим доступа – <http://www.freedomhouse.org>

References:

1. Baluev D. H. Polytyka v voine postyndustrialnoi epokhy [Elektronnyy resurs] // Mezhdunarodnye protsessy. 2005. T. 3. № 3 (9). URL: <http://www.intertrends.ru/nineth/002.htm> (data obrashcheniya: 14.09.2011).
2. Beliantsev A. E. Mezhdunarodnaia bezopasnost v usloviakh hlobalnoi ynformatsyonnoi revoliutsyy // Vestnyk Nyzhegorodskoho unyversyteta im. N. Y. Lobachevskoho. Seryia «Ystoriya, polytologiya, mezhdunarodnye otnosheniya». N. Novhorod: Yzd-vo NNHU im. N. Y. Lobachevskoho, 2003. Выр. 1. S. 302-311.
3. Komarovskiy V. S. Hosudarstvennaia sluzhba y sredstva massovoi ynformatsyy: kurs lektsyi. Voronezh: Yzd-vo VHU, 2003. 114 s.
4. Meshkova T. A. Konflykty y voyny v usloviakh hlobalnoi ynformatyzatsyy // Sotsyolohiya sovremennykh voyn: materyaly nauchnogo semynara / pod red. P. A. Tsyhankova, Y. P. Riazantseva. M.: Alfa-M, 2004. S. 82-99.
5. Orlova V. V. Hlobalnye telesety novostei na ynformatsyonnom rynke // Praktycheskaia zhurnalystyka / V. V. Orlova. - M.: Yzd-vo. «RYP-kholdynh», 2003.
6. Pavlenko V. V. Rol sovremennykh sotsyalnykh setei v sotsyalnykh y polytycheskykh tekhnolohiyakh // «Molodezh v postyndustrialnom obshchestve» / V. V. Pavlenko. – Kemerovskiy hosudarstvennyy unyversytet. - 2012.
7. Pocheptsov H.H., Chukut S.A. Informatsiina polityka: Navch. posib. 2-he vyd., ster. — K.: Znannia, 2008. — 663 s.
8. Fokyna V. V. SMY kak aktohy myrovoi polytyky // Myrovaia polytyka / V. V. Fokyna. – 2012. – s. 61 – 65.
9. Freedom House [elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu – <http://www.freedomhouse.org>